VISOKO OBRAZOVANJE U FUNKCIJI OPĆEG I PRIVREDNOG RAZVOJA UNSKO-SANSKOG KANTONA

Vildana Pečenković, Jasna Ibrahimpašić
Pedagoški fakultet Univerziteta u Bihaću
e-mail: vildana.pecenkovic@live.com
e-mail: jasna_pasic@yahoo.com

SAŽETAK:

Visoko obrazovanje zauzima značajno mjesto u privrednom i općem društvenom razvoju, te ukupnoj dinamici kretanja i trendova modernizacije. Visokoškolske ustanove na području Unsko-sanskog kantona su nastale i razvijale se kao rezultat društvenih i privrednih potreba ove regije za kadrovskim resursima i resursima znanja iz određenih oblasti.
Korijeni razvoja višeg i visokog obrazovanja vežu se za privredni uspon Bihaćke krajine 1970-ih godina, kada je pokretanje većeg broja proizvodnih kapaciteta dovelo do promjena koje su se odrazile na tržište rada. U ranoj fazi se radilo o potrebi osposobljavanja stručnih kadrova za mašinsku, tekstilnu i drvnu industriju. Drugi segmenti su inicirali da se pored tehničkog, otvore i fakulteti koji bi zadovoljili potrebe u različitim sektorima, od obrazovanja do zdravstva. Vanjske uticaje na razvojnu strategiju Univerziteta neophodno je promatrati u kontekstu reformskih promjena kojima su visokoškolske ustanove u Bosni i Hercegovini bile izložene u novije vrijeme. Pri tome je naučno, tehnološko i umjetničko stvaralaštvo potrebno pratiti kroz proces približavanja Evropskom prostoru visokog obrazovanja. Materijalni uslovi, privredni kapaciteti i institucionalni resursi su znatno osiromašeni ratnim dešavanjima, što predstavlja ograničavajuće faktore kada je u pitanju dinamika ukupnog razvoja univerzitetskih ustanova u periodu tranzicije.
U radu je kroz historijski osvrt razvoja visokog obrazovanja na Unsko-sanskom kantonu analiziran uticaj visokoobrazovnog sistema na opći razvoj kantona u periodu 1995-2015. godine, te date moguće smjernice budućeg razvoja obrazovnog sistema.

Ključne riječi: visoko obrazovanje, univerzitet, razvoj, privreda, reforme, organizacija, napredak.

1. UVOD

Razvoj visokog obrazovanja promatran u kontekstu općeg društvenog napretka i stanja u privredi, omogućava sagledavanje pozitivnih i negativnih trendova u ovim oblastima. Analizom statističkih podataka o demografskoj strukturi, obrazovanju, zaposlenosti i drugim relevantnim pokazateljima, dolazimo do pregleda stanja u pojedinim segmentima, kao i strateškim potrebama u budućnosti. Odnos između obrazovanja, privrede i općeg napretka, na osnovu trenutnih pokazatelja zahtijeva jačanje veza i saradnje koja ovu regiju može približiti evropskom tržištu i obrazovnom sistemu.

Područje današnjeg Unsko-sanskog kantona je tokom druge polovine XX stoljeća prolazilo različite faze u svom općem i privrednom razvoju, od blagog uspona u 1970-im do stagnacije i potpunog zastoja usljed krize i rata 1990-ih. Značajnu ulogu je imalo opismenjavanje i obrazovanje stanovništva na svim nivoima, kao i osnivanje viših škola i fakulteta u skladu sa potrebama tržišta

rada. Od pretežno agrarnog kraja, sa visokim procentom nepismenih, skroman opći napredak je mijenjao tradicionalna shvatanja o potrebama za obrazovanjem, dok je privredni razvoj osiguravao bazu za promjenu općeg standarda života u pojedinim gradovima koji su se nalazili u rangu izrazito nerazvijenih. Visoko školstvo se u svom razvoju suočilo sa brojnim ograničavajućim faktorima u procesu tranzicije, pri čemu su umanjene mogućnosti ulaganja u nauku i obrazovanje, te usporeno kretanje na putu reformskih promjena.

Ukazivanje na pozitivne strane povećanog broja visokoobrazovane populacije nije moguće uvijek svoditi na *ponudu* i *potražnju* tržišta. Neophodno je uticati na promjenu javne percepcije o vrijednostima obrazovanja mladih i zajednice koja s njima napreduje u svakom smislu. Pri tome je važno da svaki pojedinac postane svjestan da mu obrazovanje olakšava upravljanje vlastitom organizacijom u životu i radu. Sa druge strane je bitno osigurati *klimu* u kojoj se svaki pojedinac, koji radi na vlastitom obrazovanju, može osjećati potrebnim i korisnim članom zajednice.

2. NOVI KURS BRŽEG PRIVREDNOG RAZVOJA I OBRAZOVNE PRILIKE OD 1970-ih do 1990-ih

Početkom 1970-ih područje sjeverozapadne Bosne je počelo bilježiti napredak u privrednom razvoju, što se pozitivno odrazilo na obrazovanje i opći standard života. Iako su nepovoljne prilike pred sami raspad Jugoslavije usporavale ove pozitivne trendove, najveće posljedice su ipak ostavila ratna razaranja 1990-ih i usporeni proces tranzicije. Kada je riječ o obrazovanju u posljednje tri decenije XX stoljeća, na ovom području se zapaža napredak u odnosu na raniji period, ali je i dalje evidentan nedostatak visokoobrazovanih kadrova u svim segmentima. Napretkom privrednog razvoja povećavale su se potrebe za stručnom i obrazovanom radnom snagom, što je posebno uticalo na masovnije obrazovanje žena i njihovu socijalnu uključenost. Privreda i opći društveni razvoj u ovom periodu se nisu konstantno kretali uzlaznom putanjom, ali je porast stope pismenosti predstavljao pozitivnu tačku napretka.

Regija današnjeg Unsko-sanskog kantona je bila nedovoljno razvijeno područje Bosne i Hercegovine, u čemu su se isticali Cazin i Velika Kladuša kao izrazito nerazvijene općine. Poteškoće i problemi koji su posebno naglašavani početkom 1970-ih odnosili su se na nerazvijenost infrastrukture, komunikacijsku neuvezanost, nedostatke informativne uključenosti kao i udaljenost od univerzitetskih centara. [4] Skroman ali značajan privredni napredak ova regija bilježi 1970-ih godina u drvnoj, prehrambenoj i tekstilnoj industriji. Nova politika i orijentacija ka ravnomjernom razvoju Republike Bosne i Hercegovine suštinski se manifestovala kroz veće uključenje u složenije privredne i ekonomske odnose u Jugoslaviji, za razliku od ranijih usmjerenja na sirovinske resurse. [4] Tad je prednost data unapređenju poljoprivrede i njenom integrisanju sa prehrambenom industrijom, gdje se posebno isticao Agrokomerc, koji do rata bilježi rast i ubrzan razvitak. Šumska i rudna bogatstva ovih prostora, te viškovi koje je stvarala poljoprivreda, predstavljali su značajnu sirovinsku bazu za industrijski razvoj. Na ovom području je od 1971. do 1975. obnovljeno i podignuto 230 privrednih objekata. [4] Radilo se i na čvršćem ekonomskom i privrednom međuopćinskom uvezivanju Bihaća, Cazina, Bosanske Krupe i Velike Kladuše. Ove promjene su uticale na širenje tržišta rada i povećanu potrebu za stručnim kadrovima u privredi i proizvodnji. Osim radne snage sa srednjoškolskim obrazovanjem, bilo je neophodno zadovoljiti potrebe tržišta rada kada su u pitanju visokobrazovani kadrovi. Nizak životni standard i udaljenost od univerzitetskih gradova u velikoj mjeri su otežavali mladim ljudima donošenje odluke za studiranje. Mali broj je odlazio na studij, da bi nakon završetka istih svoja znanja i kapacitete stavili na raspolaganje lokalnoj zajednici. Na području općina Bihać, Bosanska Krupa, Bosanski Petrovac, Cazin, Ključ, Sanski Most i Velika Kladuša, prema popisu iz 1971. godine, živjelo je ukupno 311.253 stanovnika. [5] Iako je opće opismenjavanje stanovništva bilo u porastu tokom druge polovine XX stoljeća, isti popis je pokazao relativno visok procenat nepismenih, koji je posebno bio izražen u ženskoj populaciji. Kada je riječ o učešću nepismenih u ukupnom stanovništvu starijem od deset godina, taj procenat je kod muške populacije bio najniži u Bihaću sa 8,6 %, a najviši u Ključu sa 16,6 %. Žensko stanovništvo je

u istoj kategoriji najniži procenat imalo u općini Bihać sa 31,1 %, dok je najviši bio u Cazinu sa 50,5%. [5]

Osim općeg opismenjavanja i povećanja socijalne uključenosti kroz zapošaljavanje u privredi, radilo se na pronalaženju rješenja koje bi olakšalo završavanje viših škola na ovom području. Prve konkretne rezultate dala je realizacija ideje da se u Bihaću otvori istureno odjeljenje Više tehničke strojarske škole iz Karlovca 1970. godine. Nakon pet godina rada, Skupština SR Bosne i Hercegovine je donijela odluku o osnivanju Više tehničke škole mašinskog odsjeka. Obzirom na potrebe tekstilne i drvne industrije, od 1978/1979. sa radom je počeo i tekstilni odsjek, a daljim razvojem i drvno-prerađivački. [3] Viša ekonomska škola u Bihaću je osnovana 1979. godine i do 1992. je bila u sastavu Univerziteta u Banja Luci.[3] Školovani kadrovi ovih smjerova su zaposlenjem u proizvodnji predstavljali primjer planskog integrisanja obrazovanja u privredni sistem. Prve više škole su na taj način ostavarivale funkcionalnu vezu sa privredom.

Finansijska nestabilnost 1980-ih godina se odrazila na stagnaciju i na ovom području. Skroman napredak iz 1970-ih je osjetno usporavao dinamiku usljed opće ekonomske krize i promjena u odnosima političkih elita. Baza koja je generisala radna mjesta, postepeno je počela slabiti.

Popis 1981. je pokazao nizak procenat kadrova sa višom i visokom stručnom spremom, ali je ipak bilježio blagi porast. U Bihaću je bio najveći i kod stanovništva starog 15 i više godina iznosio je 2,86% sa završenom višom, dok je 2,23% populacije imalo završen fakultet. Najniži postotak u ovim kategorijama imala je općina Cazin u kojoj je višu školu imalo 0,98% , a visoku svega 0,42%. [5] Ukupan broj nepismenog stanovništva je smanjen u svim općinama i u prosjeku se kretao oko 20%.

3. RAZVOJ VISOKOG OBRAZOVANJA OD 1990-ih DO DANAS

Zastoj u općem privrednom i društvenom razvoju Bosne i Hercegovine uzrokovala su ratna dešavanja od 1992. do 1995. godine, što je direktno vidljivo i na području sjeverozapadne Bosne. Došlo je do uništavanja privrednih kapaciteta i nedostatka uvjeta za ulaganja u ljudske resurse i nauku. Obrazovni sistem se našao pred brojnim izazovima i zahtjevima koji su otežavali definiranje strateških paravaca razvoja. Institucionalno obrazovanje na višim nivoima je u teškim sigurnosnim i materijalno-tehničkim uvjetima ipak bilježilo skromne pomake. Značajne promjene u razvoju visokog školstva na ovom području desile su se tokom posljednje decenije dvadesetog stoljeća.

Popis iz 1991. je pokazao da je procenat onih koji su imali završenu višu školu bio najveći u Bihaću, kao administrativnom i ekonomskom središtu regije i iznosio je 4,10%, dok je sa završenim fakultetom bilo 3,89% populacije. Najniži procenat je i dalje ostao u Cazinu i to 1,21% sa višom i 0,97% sa visokom stručnom spremom. [5] Ovakvi numerički podaci su na kraju XX stoljeća opisivali slabu obrazovnu strukturu stanovništva ovog područja nalažući preduzimanje daljih koraka u njenom poboljšanju.

Više škole su uz brojna ograničenja u ratnim uvjetima nastavile sa radom. Potrebe za nastavničkim kadrovima u osnovnim i srednjim školama u prvo vrijeme su se počele rješavati osnivanjem Pedagoške akademije, u kojoj su se dvogodišnjim studijem školovali nastavnici razredne nastave, matematike i fizike. Akademija je osnovana Odlukom Predsjedništva R BiH u oktobru 1993. godine i do 1997. je bila u sastavu Univerziteta u Sarajevu. [3] Univerzitet u Bihaću je osnovan Odlukom Skupštine Unsko-sanskog kantona 1997. godine i u njegovom sastavu su tad bile Pedagoška akademija, Islamska Pedagoška akademija, Viša ekonomska i Viša tehnička škola. Više škole i akademije su postepeno prerasle u fakultete tokom 1997. i 1998. godine, uz realizaciju planova o širenju djelatnosti, te uvođenju novih odsjeka i smjerova. Pravni i Biotehnički fakultet su osnovani 1998. godine, a nakon njih, iste godine i Visoka zdravstvena škola. Razvijanje i reformisanje ovih visokoškolskih ustanova dugogodišnjim radom osigurava stručne kadrove i jača resurse znanja u privredi, ekonomiji, odgojno-obrazovnom radu, pravu i drugim oblastima gdje postoje potrebe za primjenom znanja i nauke u praksi.

Uvođenje Bolonjskog sistema općenito predstavlja najznačajniji vid saradnje na području visokog obrazovanja u Evropi. Bosna i Hercegovina je pristupila Bolonjskom procesu 2003. godine, a Univerzitet u Bihaću je prvu generaciju po ovom sistemu upisao 2007. godine. U procesu reformi Univerzitet nastoji uskladiti razvojnu strategiju sa zahtjevima Evropskog prostora obrazovanja i globalnim kretanjima. Na tom polju rade fakulteti kroz revidiranje nastavnih planova i programa, prilagođavanje bolonjskom sistemu, stalno usavršavanje nastavnih kadrova i različite oblike naučno-istraživačkih projekata.

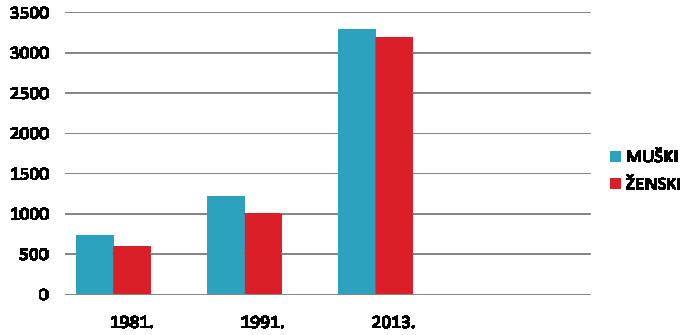

Prilog 1: *Osobe sa završenom višom školom, usporedni podaci prema popisima za općinu Bihać*

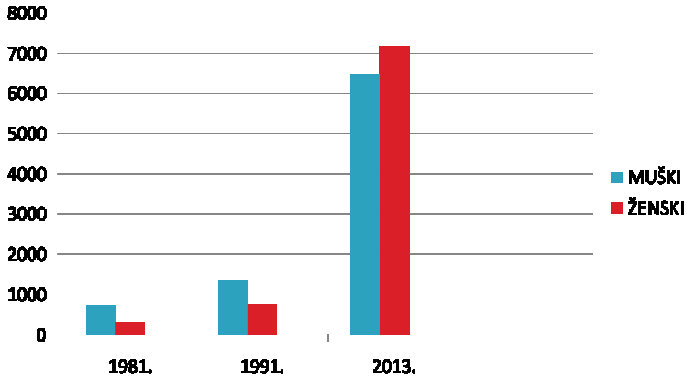

Prilog 2: *Osobe sa završenom visokom školom/fakultetom, usporedni podaci prema popisima za općinu Bihać*

4. STRATEŠKI PRAVCI OPĆEG RAZVOJA USK-a I VISOKO OBRAZOVANJE

Funkcionalnost visokog obrazovanja u općem društvenom i privrednom razvoju predstavlja bitnu stavku šireg razvojnog planiranja, zasnovanog na naučnim aktivnostima i intelektualnim resursima. Veza između visokoškolskih institucija i privrede je dosta složena, ali je usmjeravanje ka neiskorištenim potencijalima značajan korak koji može dati pozitivne rezultate. Veći broj zajedničkih projektnih aktivnosti, uz sredstva iz različitih domaćih i međunarodnih izvora, osigurava transfer znanja u praksi na obostranu korist.

Zvanični rezultati popisa stanovništva iz 2013. godine su pokazali da na području Unsko-sanskog kantona u osam općina živi 273.261 stanovnik. Demografske promjene koje govore o smanjenju broja stanovnika na ovom području imaju višestruke uzroke. Osim posljedica rata i niskog

nataliteta, u poslijeratnom periodu su brojna iseljenja u potrazi za zaposlenjem, u čemu je ovaj kanton 2010. bio na drugom mjestu. [1] Prema indeksu razvijenosti u Federaciji, Unsko-sanski kanton se nalazi na osmom mjestu, a stopa nezaposlenosti od 58,5% u 2012. godini ovaj kanton stavlja na prvo mjesto. [1]

Podaci o visokom obrazovanju su pokazali da visoku školu (fakultet, akademija, univerzitet) ima završeno 6,05% od ukupnog broja stanovnika starih 15 i više godina. (Konačni rezultati Popisa 2013) U usporedbi sa ostalih devet kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine, ovaj kanton se nalazi na posljednjem mjestu. U ukupnom broju zaposlenih u USK osobe sa višom ili visokom stručnom spremom su zastupljene sa 28,56%, gdje u strukturi zaposlenih visokoobrazovanih lica najveći procenat čine ekonomisti (oko 25%). [2] Prema statističkim podacima za 2014. godinu na području USK-a je zaposlen 81 doktor nauka, od čega su 22 žene, dok ženska populacija u ukupnom broju zaposlenih učestvuje sa 42,17%. Krajem 2016. osobe sa visokom stručnom spremom su u ukupnom broju nezaposlenih participirale sa 4,85%. [6]

U posljednje vrijeme je prisutan trend smanjenja broja studenata na univerzitetima širom Bosne i Hercegovine. Kada je riječ o Univerzitetu u Bihaću, za četiri godine u periodu od 2011/2012. do 2014/2015. godine ukupan broj upisanih studenata je sa 4732 smanjen na 2952. [7] Od ukupnog broja studenata sa područja USK-a 2014/2015. najveći procenat je na Univerzitetu u Bihaću (55,08%), dok je na Univerzitetu u Sarajevu 27,63%. Manji je procenat onih koji su odabrali druge Univerzitete u Bosni i Hercegovini. [6] Iz ovog je vidljivo da Univerzitet u Bihaću ima svoju punu opravdanost, ne samo zbog geografske udaljenosti od ostalih univerzitetskih centara u BiH, nego i teške socijalne situacije i nemogućnosti školovanja van mjesta stanovanja.

Društveni i ekonomski procesi u vremenu tranzicije nisu u dovoljnoj mjeri aktivirali raspoložive potencijale za opći društveni progres. Socijalna karta stanovništva govori o složenosti problema sa kojima se Kanton suočava zbog posljedica nezaposlenosti. Brojni kapaciteti privrednih subjekata u ovoj regiji su nefunkcionalni zbog oštećenja i neuspjele privatizacije u poslijeratnom periodu. U privredi USK dominiraju mikropreduzeća sa oko 9 uposlenih. Udio industrije u ukupnim prihodima USK-a je 19% i to je uglavnom ostvareno kroz metaloprerađivačku, drvnu i prehrambenu industriju. [1]

Značajne učinke bi imalo čvršće povezivanje istraživačkih resursa i naučnih znanja sa privrednim kapacitetima i subjektima, gdje bi kroz saradnju obje strane iskazale svoje prioritete i potrebe. U strategiji razvoja su istaknute potrebe pokretanja instituta pri fakultetima, koji bi se bavili pitanjima tehnološkog razvoja i primjene novih tehnologija u privredi. To se prije svega odnosi na nove agrotehničke mjere u poljoprivredi, jačanje finalizacije obrade u drvnoprerađivačkoj industriji i primjene novih savremenih tehnologija u metaloprerađivačkoj industriji. Na taj način bi se ostvarila efektnija uključenost fakulteta u ukupni društveni napredak.

Institucije kulture i pojedini fakulteti bi saradnjom i zajedničkim programima mogli doprinijeti kreativnom prezetiranju kulturnih vrijednosti i promociji takvih sadržaja u različitim kreativnim formama. U integriranoj razvojnoj strategiji Kantona naglašene su potrebe jačanja zastupljenosti kulturno-historijske baštine u turističkoj ponudi, kao i zapošljavanje stručnih kadrova u turizmu, kako bi promocija i turistička ponuda bili privlačniji. Takvom saradnjom bi bila unaprijeđena znanja i vještine potrebne za upravljanje tržištem i povećanje konkurentnosti.

U razvojnim potrebama također se ističe saradnja, povezivanje i usklađivanje programa obrazovnih institucija i tržišta rada, kao i jačanje saradnje sa službom za zapošljavanje. Na nivou visokog obrazovanja je potrebno uspostaviti standarde kvaliteta i praćenja, te unaprijediti sisteme vredovanja. Potreban je i veći broj programa kojima bi se jačale kompetencije i vještine nastavnih kadrova u obrazovnim ustanovama. Efikasno praćenje realizacije strateškog planiranja, kao i preduzimanje korektivnih mjera, u ovim oblastima može dati pozitivne pomake.

5. ZAKLJUČAK

Težnja ka napretku društva u općem i privrednom razvoju zahtijeva stalni napredak obrazovanja i naučnog istraživanja na svim poljima. Ubrzane promjene i pojačana konkurentnost na tržištu rada, u današnje vrijeme pred svaku zajednicu stavljaju zadatak konstantnog unapređenja obrazovnog sistema. Pri tome značajnu ulogu zauzima visoko obrazovanje i institucije koje su s njim u najužoj vezi.

Puna efikasnost sistema visokog obrazovanja predstavlja bitan uvjet ekonomskog i društvenog razvoja. Daljom implementacijom evropskih reformi i usklađivanjem sa specifičnim potrebama regije, visoko obrazovanje je potrebno integrisati u ukupne razvojne kapacitete. Strateško jačanje ljudskih potencijala i usmjeravanje ka raspoloživim potencijalima privrede i društva, predstavlja siguran put ka produktivnijoj društvenoj koheziji. Uz to je važno osigurati klimu koja će konstatno isticati potrebu za mladim obrazovanim kadrovima koji su spremni na stalno učenje, inovativnost i sticanje ključnih kompetencija. Faktori koji utiču na jačanje i prenošenje ljudskih resursa u privredu i društvo, ovise pored ostalog o odgovornoj saradnji svih nivoa vlasti, privrednih subjekata, vladinog i nevladinog sektora. Složeno ustrojstvo države u određenoj mjeri otežava uspostavljanje takvog lanca, ali je na mikrorazini moguće uticati na otklanjanje razvojnih prepreka. Sistemska rješenja u smislu velikih zaokreta nije moguće očekivati u skorije vrijeme, ali je potrebno raditi na smanjenju negativnih trendova kada je u pitanju stopa zaposlenosti, poslovna klima i ekonomske migracije u posljednje vrijeme. Na taj način bi se mogao povećati broj pozitivnih primjera na lokalnom nivou.

Razvoj ljudskih potencijala u funkciji privrednog i tehnološkog napretka, inovacija i kulturoloških promjena, potrebno je poticati i vrednovati sa relevantnih aspekata koji mogu utjecati na svakog pojedinca u njegovoj pripremi da odgovori na zahtjeve tržišta rada.

6. LITERATURA

[1] *Integrirana kantonalna razvojna strategija za period 2014-2020*, Institut za razvoj i međunarodne odnose IRMO, Zagreb, juni 2014
[2] *Konačni rezultati Popisa 2013*, Knjiga 4, www.fzs.ba
[3] Monografija Univerziteta u Bihaću 1997.-2017., urednik Refik Šahinović, Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2017.
[4] Mulaosmanović A., *Bihaćka krajina 1971.-1991. (utjecaj politike i političkih elita na privredni razvoj)*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2010.
[5] *Popis stanovništva, domaćinstava/kućanstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991, Stanovništvo, uporedni podaci 1971., 1981., 1991.*, Statistički bilten 256, Sarajevo, april/travanj, 1998., Federalni zavod za statistiku Sarajevo
[6] *Unsko-sanski kanton u brojkama*, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, 2017., www.fzs.ba
[7] *Visoko obrazovanje u F BiH 2014./2015.*, Statistički bilten 214, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo 2015., www.fzs.ba